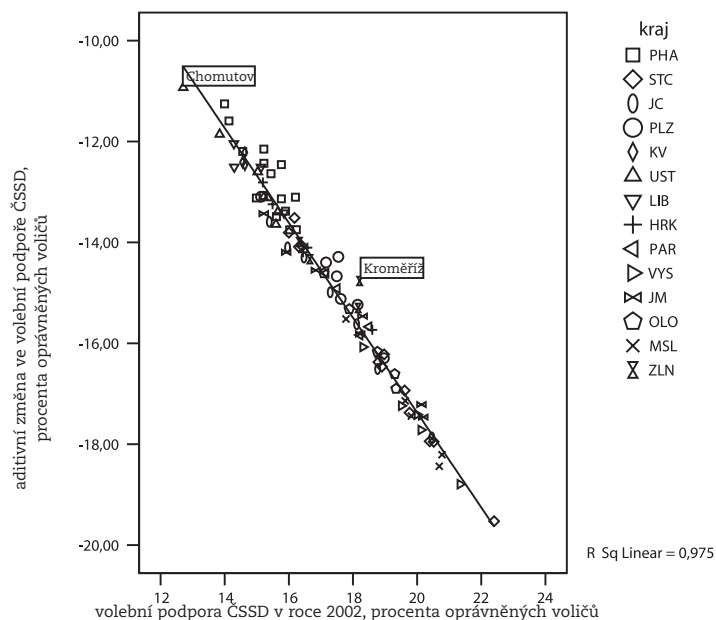

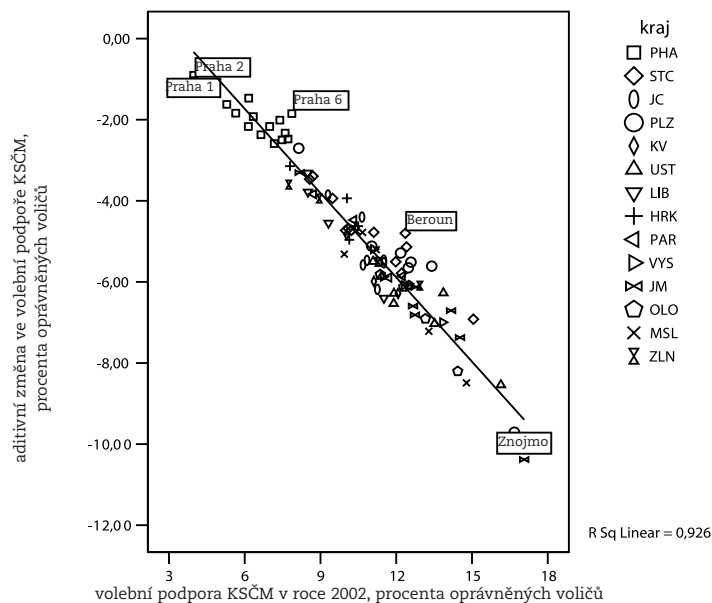
Graf 3. 7 Aditivní změna ve volební podpoře ČSSD v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

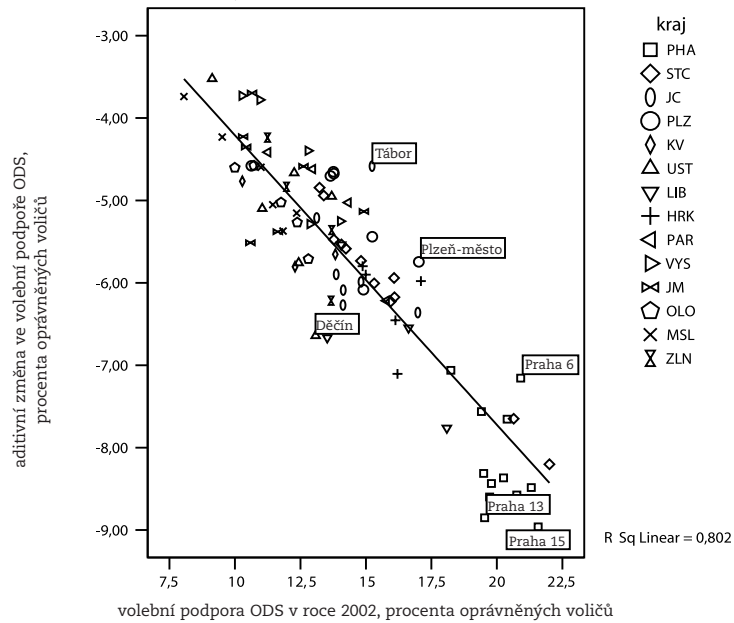
Graf 3. 8 Aditivní změna ve volební podpoře KSČM v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

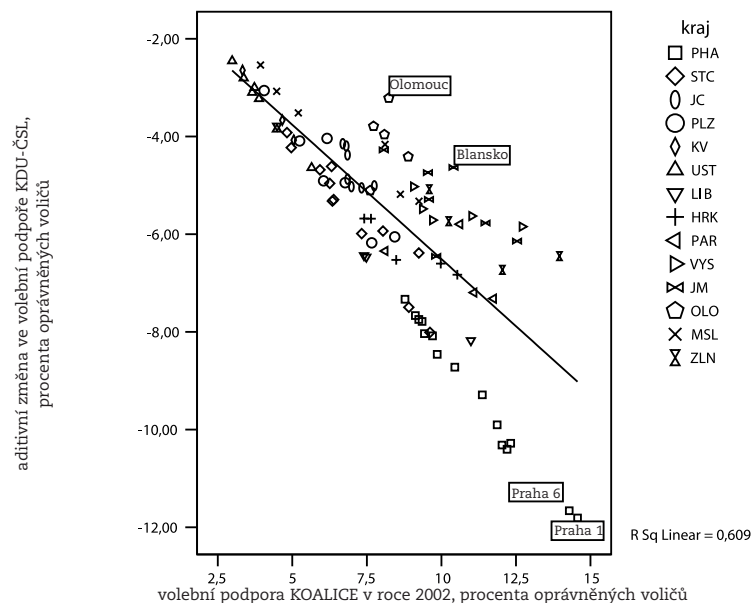
Graf 3. 9 Aditivní změna ve volební podpoře ODS v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

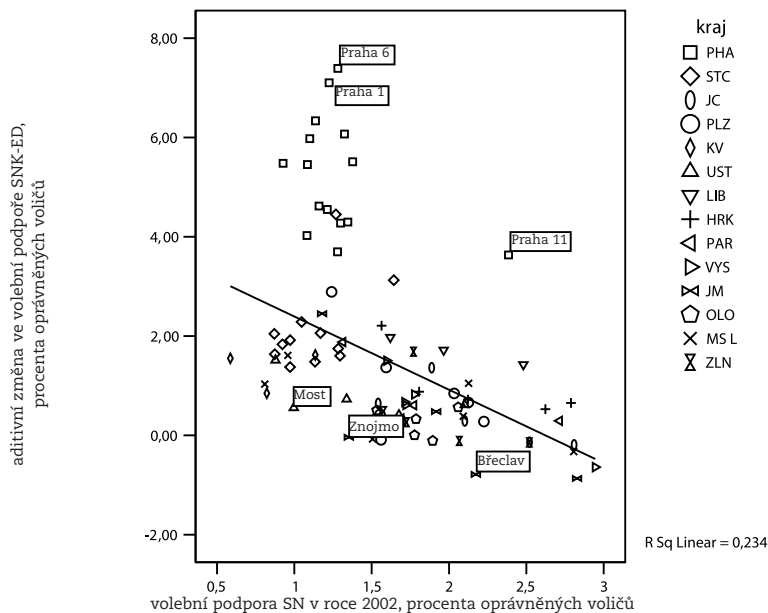
Graf 3. 10 Aditivní změna ve volební podpoře KDU-ČSL v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

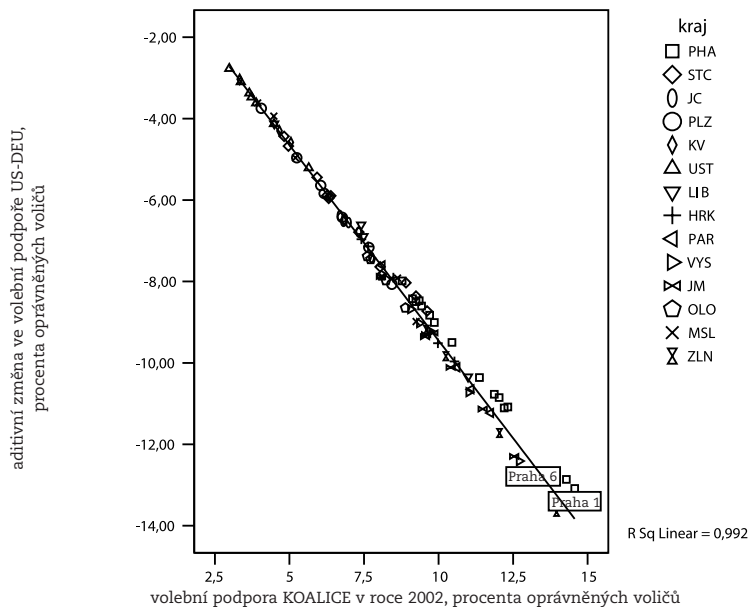
Graf 3. 11 Aditivní změna ve volební podpoře SNK-ED v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Graf 3. 12 Aditivní změna ve volební podpoře US-DEU v jednotlivých okresech mezi lety 2002 a 2004 (procenta oprávněných voličů)

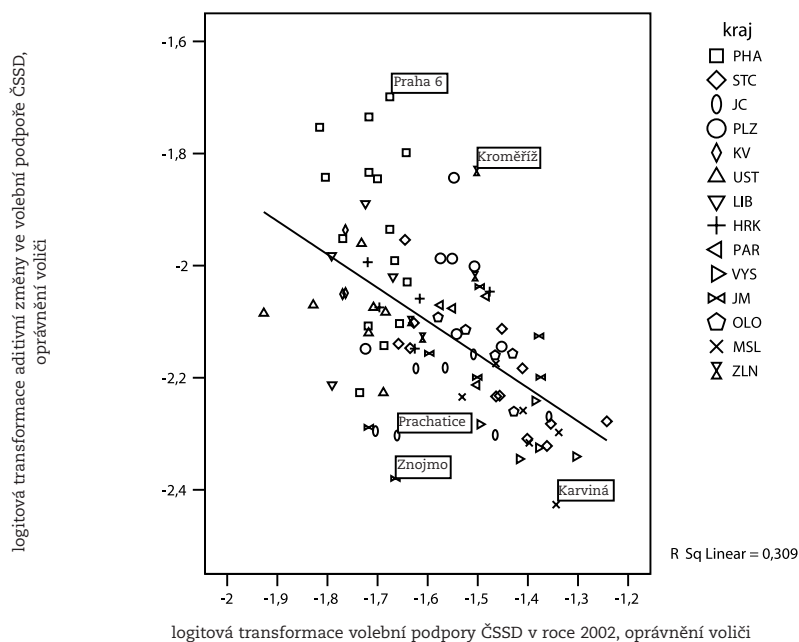

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Nevýhodou analýzy aditivní, případně i multiplikační změny volební podpory politických stran je, že neberou v potaz tzv. efekt spodního a horního konce. Tyto nevýhody odstraňuje logitová transformace procentních hodnot (podrobněji viz část 2. 4). Závislosti logitové transformace aditivní změny na logitové transformaci volební podpory pro jednotlivé strany jsou zobrazeny v grafech 3. 13 – 3. 18. Tyto grafy naznačují, že okresy, kde jednotlivé strany ve volbách do Evropského parlamentu získaly, resp. ztratily, jen ve velmi malé míře odpovídají volební podpoře ve volbách do Poslanecké sněmovny (výpočet logitové transformace pro volební účast, který je obdobný jako pro volební podporu, viz část 2. 4). Výjimkou je KSČM, u níž je koeficient determinace 0,69 (srovnání koeficientů determinace a sklonu regresní přímky, viz tabulku 3. 2). Pokles volební podpory jednotlivých stran tedy úplně uniformní nebyl a v některých okresech byl mnohem větší/menší než v jiných. Ztráta volební podpory jednotlivých stran nemůže být vysvětlena obecnou ztrátou podpory, resp. popularity jednotlivých stran, ale spíše tím, že tato ztráta podpory byla v různých oblastech podmíněna sociální strukturou okresů.

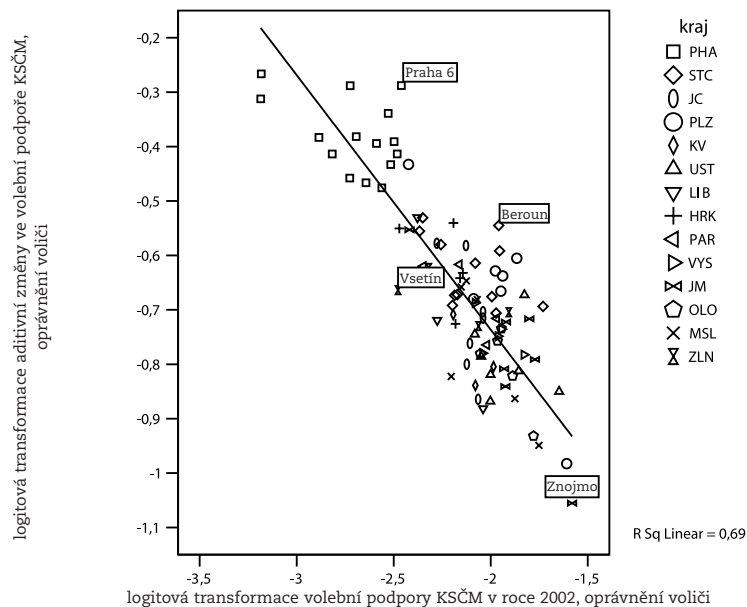
Graf 3. 13 Změna ve volební podpoře ČSSD v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (logitové transformace procent oprávněných voličů a aditivní změny)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

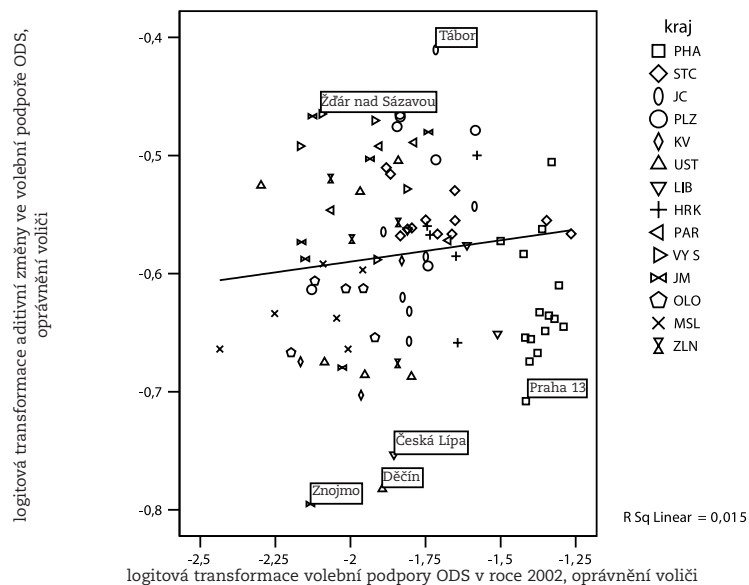
Graf 3. 14 Změna ve volební podpoře KSČM v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (logitové transformace procent oprávněných voličů a aditivní změny)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

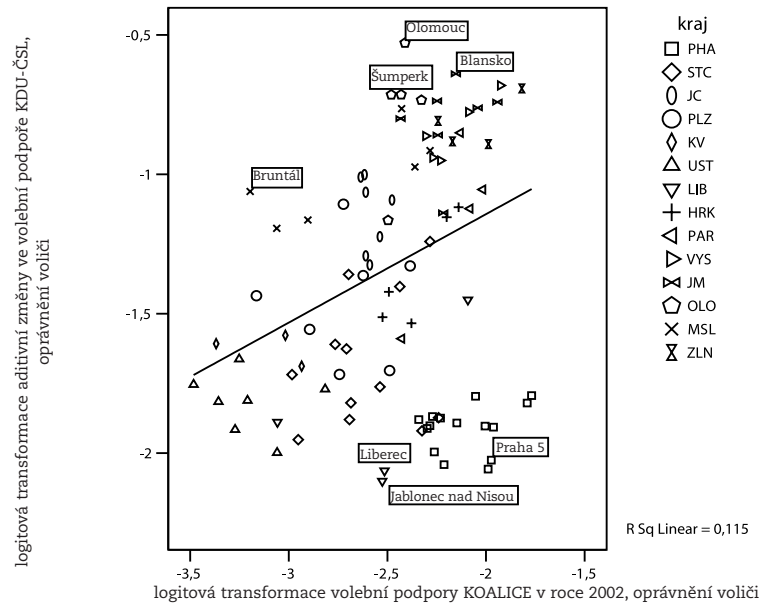
Graf 3. 15 Změna ve volební podpoře ODS v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (logitové transformace procent oprávněných voličů a aditivní změny)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

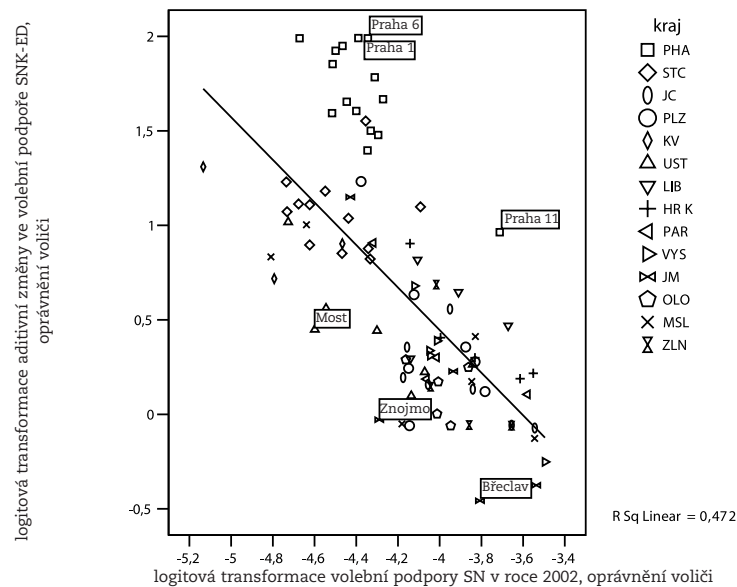
Graf 3. 16 Změna ve volební podpoře KDU-ČSL v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (logitové transformace procent oprávněných voličů a aditivní změny)

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

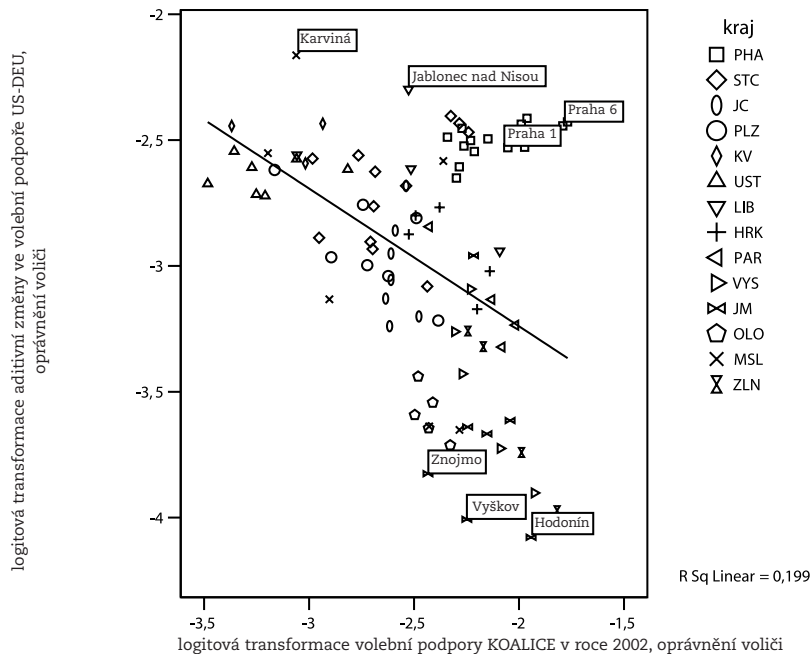
Graf 3. 17 Změna ve volební podpoře SNK-ED v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (logitové transformace procent oprávněných voličů a aditivní změny)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Graf 3. 18 Změna ve volební podpoře US-DEU v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (logitové transformace procent oprávněných voličů a aditivní změny)

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Tabulka 3. 2 Změna ve volební podpoře politických stran v jednotlivých okresech v letech 2002 a 2004 (regresní koeficienty a koeficienty determinace)

	R ² (koeficient determinace)	regresní koeficient
ČSSD (2004 a 2002)	0,14	0,06
ČSSD (aditivní model, 2004 a 2002)	0,98	-0,94
ČSSD (aditivní model s logity, 2004 a 2002)	0,31	-0,60
KSČM (2004 a 2002)	0,71	0,31
KSČM (aditivní model, 2004 a 2002)	0,93	-0,69
KSČM (aditivní model s logity, 2004 a 2002)	0,69	-0,47
ODS (2004 a 2002)	0,93	0,65
ODS (aditivní model, 2004 a 2002)	0,80	-0,35
ODS (aditivní model s logity, 2004 a 2002)	0,02	0,04
KDU-ČSL (2004 a 2002)	0,51	0,45
KDU-ČSL (aditivní model, 2004 a 2002)	0,61	-0,55
KDU-ČSL (aditivní model s logity, 2004 a 2002)	0,12	0,39
SNK-ED (2004 a 2002)	0,03	-0,48
SNK-ED (aditivní model, 2004 a 2002)	0,23	-1,48
SNK-ED (aditivní model s logity, 2004 a 2002)	0,47	-1,13
US-DEU (2004 a 2002)	0,18	0,04
US-DEU (aditivní model, 2004 a 2002)	0,99	-0,96
US-DEU (aditivní model s logity, 2004 a 2002)	0,20	-0,55

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v daném roce. Způsoby výpočtu jednotlivých modelů jsou uvedeny v části 2. 4.

3. 2 Voličská mobilita – korelace územní volební podpory

Při volbách do Evropského parlamentu došlo nejen k výraznému poklesu volební účasti, zároveň jednotlivé strany zaznamenaly i diametrálně odlišné míry ztrát voličské podpory (viz předchozí část 3. 1). Tyto ztráty voličské podpory mohly být způsobeny nejen celkově nižší volební účastí, ale i přesuny podpory z jedné strany k druhé (oba tyto procesy potom byly nejspíš ovlivněny sociální strukturou společnosti). Podpora jednotlivých politických stran v českých okresech při volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 byla z velké části obdobně geograficky rozmístěna jako ta, kterou obdržely při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002, a to i přesto, že volební podpora jednotlivých stran nezaznamenala jednotný uniformní pokles. Obdobné závěry o stabilitě územní volební podpory lze získat pomocí korelační analýzy volební podpory jednotlivých stran ve vztahu k celkovému počtu oprávněných voličů. Tabulka 3. 3 obsahuje Pearsonovy korelační koeficienty pro logity volební podpory stran; hodnoty korelačních koeficientů jsou téměř totožné při výpočtech s prostými procenty volební podpory stran.

Tabulka 3. 3 Korelace volební podpory politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 (Pearsonova korelace logitů volební podpory mezi oprávněnými voliči)

2004	ČSSD	KSČM	ODS	KDU- ČSL	US- DEU	SNK	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči
ČSSD	0,41**	0,37**	-0,27*	0,48**	-0,24*	-0,21*	-0,21*	-0,13	-0,01	0,02
KSČM	-0,27*	0,86**	-0,72**	0,02	-0,76**	-0,87**	-0,76**	0,12	-0,08	0,59**
ODS	0,26*	-0,50**	0,96**	-0,17	0,73**	0,86**	0,78**	0,17	0,32*	-0,76**
Koalice	0,43**	-0,33**	0,44**	0,79**	0,38**	0,46**	0,59**	-0,13	0,49**	-0,78**
SN	0,00	0,00	0,03	0,53**	-0,15	-0,11	-0,06	-0,09	0,38**	-0,18
SZ	0,15	-0,33**	0,40**	-0,11	0,32**	0,39**	0,62**	0,08	0,18	-0,32*
ostatní	-0,02	0,08	0,05	0,17	-0,14	-0,20	-0,08	0,28**	0,57**	-0,05
nevoliči	-0,50**	-0,04	-0,48**	-0,68**	-0,28**	-0,35**	-0,45**	-0,05	-0,59**	0,78**

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

* statisticky významné na 0,05; ** statisticky významné na 0,01.

Většina politických stran získala v roce 2004 své hlasy převážně v těch okresech, kde při volbách v roce 2002 byla vyšší volební účast (viz negativní korelační koeficienty mezi podílem nevoličů v roce 2002 a zisky jednotlivých politických stran v poslední řádce tabulky). Pouze v případě KSČM a Nezávislých je korelační koeficient téměř nula, což znamená, že volební účast v roce 2002 a zisk KSČM, resp. Nezávislých v roce 2004 spolu nejsou vůbec zkorelované. KSČM a Nezávislí totiž byli schopni získávat volební podporu i v těch regionech, kde byla v roce 2002 obecně nízká volební účast (viz též korelační koeficienty KSČM v tabulkách 3. 4 a 3. 5). Nejvyšší územní stabilitu volební podpory zaznamenaly ODS (korelační koeficient $r=0,96$) a KSČM ($r=0,86$). V případě ČSSD je zarážející relativně nízká korelace mezi její volební podporou v roce 2002 a 2004 ($r=0,41$), která je dokonce nižší než korelace mezi podporou Koalice v roce 2002 a podporou ČSSD v roce 2004 ($r=0,43$). To naznačuje, že ČSSD v roce 2004 získala více hlasů v těch oblastech, kde se v roce 2002 dařilo Koalici, než v těch oblastech, kde získala více hlasů ČSSD. V obecné rovině je volební podpora ČSSD méně stabilní než u ostatních stran. Volební podpora KSČM v roce 2004 je negativně zkorelovaná s podporou ostatních větších stran kromě ČSSD, z čehož je patrné, že volební zisky KSČM pocházejí z jiných okresů, než ve kterých jsou úspěšné ostatní strany. Z tabulky je zároveň patrná obdobná struktura korelačních koeficientů stran ODS, SNK-ED, ULD a SZ v roce 2004, což naznačuje, že tyto strany získávaly vyšší počet hlasů ve stejných okresech (a nižší počet hlasů v jiných okresech). Zároveň lze předpokládat, že obdobné regionální rozmístění volební podpory těchto stran je způsobeno nějakými latentními faktory, například třídní strukturou jednotlivých okresů. V tomto směru více prozradí analýza volební podpory mezi jednotlivými sociálními třídami.

Mezi volbami v letech 2002 a 2004 došlo k některým posunům ve volební podpoře jednotlivých stran (viz tabulky 3. 4 a 3. 5). Dvě nové úspěšné strany ve volbách – SNK-ED a Nezávislí – měly v roce 2004 od sebe navzájem výrazně odlišnou strukturu územní volební podpory. SNK-ED se podařilo oslovit úplně odlišný typ voličů než ten, který při volbách do PS v roce 2002 podporoval tehdejší SNK. Zatímco v roce 2002 byla územní volební podpora SNK bez jakéhokoli vztahu k významné parlamentní straně s výjimkou Koalice ($r=0,41$), tak v roce 2004 byla územní podpora SNK-ED obdobná

jako v případě ODS, ULD a SZ. Tento posun byl nejspíš způsoben angažováním bývalého místopředsedy ODS Josefa Zielence jako lídra kandidátky volební koalice SNK-ED a akcentováním pravicového a jasně proevropského postoje, čímž se programová nabídka SNK-ED velmi připodobnila nabídce ULD (a bez důrazu na ekologická témata i nabídce SZ). Zároveň mohla být nabídka SNK-ED přitažlivá i pro voliče ODS, kteří jsou podle dotazníkových šetření mnohem více proevropští než vedení strany. To by mohlo vysvětlit vysokou korelaci mezi územní podporou těchto stran. Naopak volební podpora Nezávislých v roce 2004 je téměř bez jakéhokoli vztahu k územní podpoře jiných stran, což naznačuje i jeden z důvodů jejich úspěchu – Nezávislým se totiž s velkou pravděpodobností podařilo oslovit takový typ voličů, který se v roce 2002 voleb vůbec neúčastnil nebo který volil některou z volebně neúspěšných politických stran (viz korelace $r=0,28$ mezi podporou Nezávislých v roce 2004 a podporou ostatních stran v roce 2002). Navíc velká část podpory pro Nezávislé vycházela z popularity jejich lídrů Vladimíra Železného a Jany Bobošíkové, jež není sociálně ani politicky determinována.

Zároveň došlo mezi roky 2002 a 2004 k proměně územní volební podpory ČSSD. Zatímco v roce 2002 byla její podpora zkorelovaná pozitivně s podporou KSČM a negativně s podporou ODS, tak v roce 2004 byla podpora ČSSD pozitivně zkorelovaná s podporou ODS a téměř bez jakéhokoli vztahu s podporou KSČM. Znamená to, že se územní rozložení voličů ČSSD v roce 2004 více přiblížilo územní struktuře voličů ODS a vzdálilo územní struktuře voličů KSČM. Tento posun v územní struktuře podpory mohl být způsoben výrazným poklesem voličské podpory ČSSD a tím, že ČSSD v roce 2004 volil strukturálně odlišný typ voličů než v roce 2002. Vzhledem k tomu, že územní volební podpora je podmíněná sociodemografickou strukturou územních jednotek (o podmíněnosti volební účasti sociální strukturou viz část 2), lze usuzovat, že zatímco v roce 2002 volili ČSSD ti, kteří měli blíže ke KSČM a byli sociálně níže postavení, tak v roce 2004 tvořili voliče ČSSD spíše ti, kteří mají blíže k ODS a jsou sociálně výše postavení.

Tabulka 3. 4 Korelace volební podpory politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (Pearsonova korelace logitů volební podpory mezi oprávněnými voliči)

	ČSSD	KSČM	ODS	Koalice	SN	SZ	ostatní	nevoliči
ČSSD	1,00							
KSČM	0,33**	1,00						
ODS	-0,38**	-0,77**	1,00					
Koalice	0,17	-0,46**	0,38**	1,00				
SN	0,06	0,05	-0,04	0,41**	1,00			
SZ	-0,31**	-0,39**	0,43**	0,13	-0,19	1,00		
ostatní	-0,10	0,18	0,02	0,13	0,48**	0,02	1,00	
nevoliči	-0,40**	0,17	-0,39**	-0,83**	-0,43**	-0,05	-0,31**	1,00

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

* statisticky významné na 0,05; ** statisticky významné na 0,01.

Tabulka 3. 5 Korelace volební podpory politických stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 (Pearsonova korelace logitů volební podpory mezi oprávněnými voliči)

	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	US-DEU	SNK	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči
ČSSD	1,00									
KSČM	0,05	1,00								
ODS	0,39**	-0,38**	1,00							
KDU-ČSL	0,30**	0,00	-0,09	1,00						
US-DEU	0,29**	-0,53**	0,72**	-0,14	1,00					
SNK	0,43**	-0,57**	0,85**	-0,08	0,84**	1,00				
SZ	0,42**	-0,52**	0,79**	0,14	0,66**	0,81**	1,00			
NEZ	-0,10	0,15	0,13	-0,23*	-0,02	0,01	0,01	1,00		
ostatní	0,25*	0,05	0,41**	0,33**	0,16	0,16	0,38**	0,16	1,00	
nevoliči	-0,57**	0,23*	-0,83**	-0,36**	-0,63**	-0,77**	-0,81**	-0,13	-0,53**	1,00

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

* statisticky významné na 0,05; ** statisticky významné na 0,01.

3. 3 Voličská mobilita – ekologické usuzování

Analýza korelace územní volební podpory politických stran je užitečná pro zjištění, zda strany získávají volební podporu ve stejných či odlišných oblastech a nakolik se v tomto od sebe jednotlivé strany odlišují. Srovnání korelačních koeficientů pro jednotlivé volby (v tomto případě srovnání voleb v roce 2002 a 2004) umožňuje odhalit změny ve struktuře voličské podpory. Nevýhodou je, že není schopná odhalit voličské přesuny mezi jednotlivými stranami. K tomu lze využít tzv. ekologické usuzování, což je v tomto případě statistická operace, kdy jsou logity volební podpory v procentech přizpůsobeny marginálním četnostem skutečné volební podpory jednotlivých stran. Tento proces probíhá komplexní iterační procedurou, kterou je možné využít ve statistickém programu ECOL (popsáno v Thomsen 1987). S pomocí metody ekologického usuzování je možné odhadovat přesuny hlasů mezi každými dvěma politickými stranami v po sobě následujících volbách na základě znalosti volebních zisků a účasti v jednotlivých okresech. Validita tohoto způsobu výpočtu volebních přesunů byla ukázána při srovnání těchto výsledků s těmi, které pocházely z rozsáhlých dotazníkových šetření v západní Evropě (Thomsen et. al 1990). Výhodnost této metody odhadu voličských přesunů roste s tím, čím méně jsou dostupná reprezentativní a rozsáhlá dotazníková šetření po volbách. Zároveň je možné pomocí této metody odhadovat volební přesuny i v jednotlivých regionech, pro něž většinou dotazníková šetření nejsou dostupná.

Voličské přesuny byly nejprve spočítány na základě dat o volební podpoře stran mezi všemi oprávněnými voliči v jednotlivých okresech (viz tabulky 3. 6 – 3. 8). Tabulka 3. 8, která uvádí absolutní četnosti přesunů voličů, obsahuje marginální četnosti celkové volební podpory jednotlivých stran, jež se úplně detailně neshodují jak s celkovou podporou jednotlivých stran ve volbách, tak ani mezi sebou navzájem. Důvodů této skutečnosti je několik. V první řadě to je odlišný počet voličů,

kteří mohli volit ve volbách v roce 2002, od počtu voličů, kteří mohli volit v roce 2004, a to o dvacet tisíc voličů. Přes rozdílný počet voličů logika tabulky vyžaduje, aby pro oboje volby byl uveden jediný a stejný počet voličů. Statistický program ECOL proto prezentuje hodnoty, které se blíží průměru mezi oběma hodnotami celkového počtu voličů. Celkové volební zisky jednotlivých politických stran prezentované v těchto tabulkách se výrazně neodlišují od skutečných volebních zisků, neboť největší odlišnost se pohybuje okolo tří desetin procenta.

Podpora ČSSD ve volbách do Evropského parlamentu oproti volbám do Poslanecké sněmovny klesla na sedminu. Důvod tohoto poklesu spočívá ve velké míře v tom, že voliči ČSSD z roku 2002 nebyli ochotni v roce 2004 přijít k volbám. Celkem 80 % voličů ČSSD z roku 2002 se voleb do Evropského parlamentu nezúčastnilo, což je nejvyšší číslo ze všech parlamentních stran. Relativně malá

Tabulka 3. 6 Přesuny voličů mezi volbami do Poslanecké sněmovny (2002) a volbami do Evropského parlamentu (2004) – řádková procenta

2002\2004	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	US-DEU	SNK	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči	celkem
ČSSD	5,1	5,5	0,9	3,3	0,3	1,1	0,5	1,9	1,7	79,7	100,0
KSČM	0,7	34,1	0,2	0,6	0,1	0,1	0,1	2,3	1,1	60,8	100,0
ODS	1,9	0,3	51,6	0,2	1,0	13,1	2,0	2,2	2,0	25,8	100,0
Koalice	7,3	0,9	4,7	21,2	0,7	4,2	2,2	1,6	7,5	49,7	100,0
SN	1,3	2,1	1,3	2,7	0,3	1,2	0,6	2,0	3,5	84,9	100,0
SZ	2,1	1,1	4,1	0,6	0,7	3,9	3,0	2,9	1,9	79,7	100,0
ostatní	1,5	2,5	1,6	1,2	0,3	1,0	0,6	4,3	7,0	80,0	100,0
nevoliči	1,2	2,0	1,1	0,4	0,4	1,4	0,6	2,4	0,8	89,6	100,0
celkem	2,5	5,7	8,5	2,7	0,5	3,1	0,9	2,3	2,0	71,8	100,0

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty pomocí programu ECOL.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Tabulka 3. 7 Přesuny voličů mezi volbami do Poslanecké sněmovny (2002) a volbami do Evropského parlamentu (2004) – sloupcová procenta

2002\2004	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	US-DEU	SNK	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči	celkem
ČSSD	36,0	16,7	1,9	21,5	11,3	6,2	10,0	14,2	14,8	19,4	17,5
KSČM	3,2	63,8	0,2	2,5	1,2	0,4	1,0	10,7	5,8	9,1	10,7
ODS	10,8	0,7	86,2	0,9	30,9	59,6	31,9	13,5	13,6	5,1	14,2
Koalice	24,3	1,3	4,6	64,7	11,7	11,1	20,5	5,7	30,4	5,7	8,3
SN	0,9	0,6	0,3	1,6	1,1	0,6	1,0	1,4	2,7	1,9	1,6
SZ	1,1	0,3	0,7	0,3	2,1	1,7	4,6	1,7	1,3	1,5	1,4
ostatní	2,6	1,9	0,8	1,9	2,9	1,4	2,7	8,0	14,7	4,8	4,3
nevoliči	21,2	14,7	5,3	6,6	38,9	19,1	28,3	44,7	16,8	52,6	42,1
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty pomocí programu ECOL.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Tabulka 3. 8 Přesuny voličů mezi volbami do Poslanecké sněmovny (2002) a volbami do Evropského parlamentu (2004) – absolutní četnosti

2002\2004	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	US-DEU	SNK	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči	celkem
ČSSD	73 705	78 923	13 275	48 048	4 465	16 042	7 409	27 183	24 954	1 151 511	1 445 515
KSČM	6 456	301 916	1 367	5 621	476	926	714	20 418	9 751	538 668	886 313
ODS	22 197	3 287	603 800	2 019	12 234	153 107	23 577	25 822	22 894	301 901	1 170 839
Koalice	49 792	6 230	32 262	144 469	4 650	28 452	15 138	10 903	51 329	339 059	682 283
SN	1 782	2 847	1 795	3 600	424	1 555	737	2 720	4 635	113 127	133 221
SZ	2 332	1 269	4 658	662	819	4 391	3 384	3 304	2 157	90 347	113 322
ostatní	5 259	8 962	5 608	4 221	1 151	3 508	1 997	15 261	24 787	282 313	353 067
nevoliči	43 345	69 463	37 453	14 715	15 420	49 109	20 945	85 383	28 339	3 121 203	3 485 376
celkem	204 868	472 897	700 217	223 354	39 640	257 090	73 901	190 994	168 845	5 938 130	8 269 935

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty pomocí programu ECOL.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

část voličů přešla od ČSSD ke KSČM (přibližně 5,5 % voličů ČSSD v roce 2004), přesto ale tato skupina voličů tvořila největší přesun voličů, který se odehrál mezi politickými stranami. Současně voliči ČSSD přecházeli ve výrazném počtu k ODS, SNK-ED, KDU-ČSL a Nezávislým (tyto strany volilo celkem dvakrát tolik voličů ČSSD z roku 2002 než samotnou ČSSD!). Voliče ČSSD v roce 2004 tvořili z jedné třetiny její voliči z roku 2002, z jedné čtvrtiny bývalí voliči Koalice, z jedné pětiny nevoliči z roku 2002 a dále z deseti procent bývalí voliči ODS.

KSČM oproti ČSSD tak výraznou změnu ve volební podpoře nezaznamenala. Její absolutní volební podpora se snížila o téměř polovinu, což je více než v případě ODS. Současně více než polovina voličů KSČM z roku 2002 vůbec nepřišla v roce 2004 k volbám, což je větší ztráta než u ODS a bývalé Koalice. Toto číslo překvapí, vezmeme-li v úvahu představu o disciplinovaných voličích KSČM. V tomto případě mohl hrát velkou roli fakt, že šlo o volby do Evropského parlamentu, neboť KSČM před referendem o vstupu do EU a v průběhu kampaně před volbami do Evropského parlamentu zastávala negativní postoj k EU. Tím mohla své příznivce přesvědčit o nesouhlasu se vstupem do EU, který není třeba podpořit účastí ve volbách do Evropského parlamentu. KSČM uspěla ve volbách v roce 2004 zvláště díky tomu, že se jí podařilo zmobilizovat více než 30 % svých voličů z roku 2002 a zároveň na svou stranu přetáhla část voličů ČSSD. Ti v roce 2004 tvořili necelou jednu pětinu volební podpory KSČM. Ostatní přesuny – ať už ke KSČM či od ní – byly relativně nepodstatné až na přesun 2,3 % voličů z roku 2002 k Nezávislým. Bývalí komunističtí voliči tvořili necelých deset procent voličů Nezávislých.

Obdobně stabilní volební podporu jako KSČM má i ODS, jíž se podařilo udržet si podporu celkem 50 % voličů z roku 2002, což je největší procento ze všech stran. Tito „tradiční“ voliči ODS tvořili více než čtyři pětiny podpory strany v roce 2004. ODS zaznamenala nepatrné přírůstky voličů od ČSSD a Koalice. Více než 13 procent voličů ODS z roku 2002 přesunulo svou podporu k SNK-ED, kde tvořili více než 30 % jejich podpory. Voliči Koalice, kterou v roce 2002 tvořily KDU-ČSL a US-DEU, se voleb do Evropského parlamentu z větší části nezúčastnili (49,7 %). Z těch voličů Koalice v roce 2002, kteří se voleb v roce 2004 zúčastnili, podpořila velká část KDU-ČSL a ČSSD a částečně i SNK-ED. Zdá se, že ti voliči, kteří ve svazku Koalice preferovali spíše US-DEU, dali v roce 2004 přednost SNK-ED nebo ODS. Volební koalice ULD získala velmi málo voličů bývalé Koalice. Volební podpora Koalice v roce 2002 byla zároveň dílem tradičních voličů KDU-ČSL, kteří ve volbách v roce 2004 volili svou

domovskou stranu (celkem 21,2 % procent voličů Koalice). Volební zisk KDU-ČSL v roce 2004 byl z více než 60 % dílem bývalých voličů Koalice a z jedné pětiny dílem bývalých voličů ČSSD. Volební zisky ULD, resp. US-DEU a SNK-ED v roce 2004 byly sice v absolutních číslech odlišné (více než šestinásobný zisk SNK-ED), současně ale byly tvořeny přibližně ve stejných poměrech elektoráty jednotlivých politických stran. US-DEU a SNK-ED z velké části uspokojovaly ve volbách do Evropského parlamentu obdobnou poptávku voličů.

3. 4 Voličská mobilita – validizace závěrů pomocí dotazníkového šetření

Výsledky, které jsem získal pomocí statistického programu ECOL, který provádí ekologické usuzování na základě volebních dat z jednotlivých volebních obvodů, nemusí být úplně přesné, neboť při výpočtu dochází k usuzování z agregovaných dat za celé volební jednotky na jednání jednotlivců. Proto je nutné výsledky externě validizovat, tj. porovnat s informacemi, které lze získat z dotazníkových šetření, která získávají informace o individuálním chování voličů. Nevýhodou validizace informací pomocí dotazníkového šetření je nicméně skutečnost, že respondenti mají tendenci upravovat své odpovědi podle toho, aby vypadali v očích tazatele dobře (myšleno v co nejširším významu). Důsledkem toho bývá nadreprezentace těch, kteří se voleb účastnili, neboť respondenti se snaží o sobě vytvořit obraz odpovědného občana. Zároveň však respondenti chtějí vypadat v očích tazatele konzistentně, s čímž určitě není v souladu výpověď, že v jedněch volbách respondent hlasoval pro komunistickou stranu a v těch následujících pro pravicovou konzervativní či liberální stranu (k problému viz Swaddle, Heath 1989; Highton, Wolfinger 2001).

Se znalostí těchto omezení použiji k validizaci závěrů o voličské mobilitě datový soubor ze šetření European Election Study 2004 v ČR, které bylo provedeno krátce po volbách do Evropského parlamentu (informace o šetření viz přílohu). Při vytvoření tabulky voličských přesunů jsem označil odpovědi těch respondentů, kteří si nemohli na svou volbu vzpomenout či nevěděli, zda se vůbec voleb zúčastnili, jako chybějící odpovědi. Soubor odpovědí se tak z celkových 889 respondentů starších 18 let snížil na 756, a to zvláště vzhledem k tomu, že si relativně velká část respondentů nedokázala vzpomenout na to, pro kterou stranu hlasovali ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (viz tabulky 3. 9 – 3. 11). Velikost souboru je také relativně velkým omezením pro přesnou ana-

Tabulka 3. 9 Přesuny voličů mezi volbami do Poslanecké sněmovny (2002) a volbami do Evropského parlamentu (2004) – řádková procenta

2002\2004	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	SNK	NEZ	US-DEU	SZ	ostatní	nevoliči	celkem
ČSSD	22,8	10,1	7,6	1,9	3,8	5,1	0,0	1,3	3,8	43,7	100,0
KSČM	1,2	68,6	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	2,3	26,7	100,0
ODS	1,1	0,6	67,4	0,6	2,9	0,6	0,6	1,1	1,7	23,4	100,0
Koalice	0,0	0,0	4,5	46,3	10,4	3,0	0,0	1,5	0,0	34,3	100,0
SNK	0,0	0,0	20,0	0,0	0,0	20,0	0,0	0,0	20,0	40,0	100,0
SZ	0,0	0,0	0,0	14,3	0,0	0,0	0,0	42,9	0,0	42,9	100,0
ostatní	0,0	2,3	22,7	4,5	6,8	2,3	0,0	0,0	22,7	38,6	100,0
nevoliči	0,9	0,0	3,3	0,5	1,4	0,9	0,0	1,4	1,4	90,2	100,0
celkem	5,4	10,2	20,0	5,2	3,2	2,1	0,1	1,5	3,3	49,1	100,0

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

Tabulka 3. 10 Přesuny voličů mezi volbami do Poslanecké sněmovny (2002) a volbami do Evropského parlamentu (2004) – sloupcová procenta

2002\2004	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	SNK	NEZ	US-DEU	SZ	ostatní	nevoliči	celkem
ČSSD	87,8	20,8	7,9	7,7	25,0	50,0	0,0	18,2	24,0	18,6	20,9
KSČM	2,4	76,6	0,0	0,0	0,0	6,3	0,0	0,0	8,0	6,2	11,4
ODS	4,9	1,3	78,1	2,6	20,8	6,3	100,0	18,2	12,0	11,1	23,1
Koalice	0,0	0,0	2,0	79,5	29,2	12,5	0,0	9,1	0,0	6,2	8,9
SNK	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	6,3	0,0	0,0	4,0	0,5	0,7
SZ	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	0,0	0,0	27,3	0,0	0,8	0,9
ostatní	0,0	1,3	6,6	5,1	12,5	6,3	0,0	0,0	40,0	4,6	5,8
nevoliči	4,9	0,0	4,6	2,6	12,5	12,5	0,0	27,3	12,0	52,0	28,3
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

Tabulka 3. 11 Přesuny voličů mezi volbami do Poslanecké sněmovny (2002) a volbami do Evropského parlamentu (2004) – absolutní četnosti

2002\2004	ČSSD	ODS	KSČM	KDU-ČSL	SNK	NEZ	US-DEU	SZ	ostatní	nevoliči	celkem
ČSSD	36	12	16	3	6	8	0	2	6	69	158
ODS	2	118	1	1	5	1	1	2	3	41	175
KSČM	1	0	59	0	0	1	0	0	2	23	86
Koalice	0	3	0	31	7	2	0	1	0	23	67
SNK	0	1	0	0	0	1	0	0	1	2	5
SZ	0	0	0	1	0	0	0	3	0	3	7
ostatní	0	10	1	2	3	1	0	0	10	17	44
nevoliči	2	7	0	1	3	2	0	3	3	193	214
celkem	41	151	77	39	24	16	1	11	25	371	756

Zdroj: European Election Study 2004: Česká republika, Sociologický ústav AV ČR, nevážený soubor.

lýzu, neboť volební přesuny u některých stran jsou popisovány na základě několika málo případů. Dalším omezením je výrazná nadreprezentace respondentů, kteří tvrdili, že v roce 2002 volili ODS, což svědčí pro tezi, že respondenti se snažili odpovídat konzistentně a svou volbu v roce 2002 uzpůsobili volbě z roku 2004.

Občané v analyzovaném datovém souboru výrazně nadhodnotili svou účast ve volbách do Evropského parlamentu, neboť se jich zúčastnila více než polovina respondentů (voleb do PS se zúčastnilo 73 % respondentů). I tak ale data ukazují obdobné trendy ve volební účasti bývalých voličů jednotlivých stran jako výsledky ekologické analýzy. V největším počtu se voleb do Evropského parlamentu zúčastnili ti voliči, kteří v roce 2002 volili ODS (77 %) a KSČM (73 %). V nejmenším počtu naopak bývalí voliči ČSSD (celkem 56 %). Největší podíl voličů tak ČSSD neodlákaly opoziční strany a zvláště KSČM, ale to, že se tito občané z velké části voleb neúčastnili. Dotazníkové šetření zároveň naznačuje, že voliči ČSSD z roku 2002 nepřešli k KSČM v takové míře, v jaké to naznačovaly výsledky ekologického usuzování (poměr mezi přesuny byl v případě dotazníkového šetření 2,2:1 ve prospěch ČSSD a v případě ekologického usuzování 1:1).

V obecné rovině analýza voličských přesunů na základě dat z dotazníkového šetření nepřináší tak podobné výsledky s výsledky z ekologického usuzování jako v případě volební účasti. Největší odlišnosti lze zaznamenat ohledně volebních přesunů směrem k a od ČSSD. Respondenti velkých stran totiž deklarovali velmi zřetelně, že se od své strany neodchýlili – ti, co ve volbách do Evropského parlamentu hlasovali pro některou z parlamentních stran, z více než 75 % hlasovali pro stejnou stranu ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 (88 % v případě ČSSD, 78 % v případě ODS, 77 % v případě KSČM a 80 % v případě KDU-ČSL). Zatímco v případě KDU-ČSL, KSČM a ODS tyto vysoké podíly jsou v průměru o 20 % vyšší než ty, které byly zjištěny na základě ekologického usuzování, tak v případě ČSSD je rozdíl 50 %. Důležitý není pouze výrazný procentní rozdíl, ale i pomyslné pořadí v pevnosti voličské identifikace se stranou, když ČSSD v případě dotazníkového šetření měla nejpevnější jádro a v případě ekologického usuzování nejméně pevné jádro voličů. Tato diskrepance může být na jedné straně dána chybou při měření (již zmíněná snaha respondentů vypadat konzistentně ve svých odpovědích), zároveň však může znamenat to, že k volbám do Evropského parlamentu přišli ti skalní voliči jednotlivých stran, kteří své strany z velké části pravidelně volí, a ekologická analýza v tomto směru nedokázala zachytit tento trend. Vzhledem k tomu, že údaje z ekologické analýzy jsou relativně přesné v jiných oblastech (volební účast, podpora a voličské přesuny ostatních stran) a že dotazníková šetření mohou obsahovat chybu vzhledem ke snaze respondentů odpovídat konzistentně, jsem přesvědčen o větší přesnosti dat o voličských přesunech z ekologické analýzy.

3. 5 Volební rozhodování a třídní struktura

Výrazný pokles volební účasti a stranické přesuny mezi jednotlivými stranami se výrazně projeví i ve struktuře elektorátu jednotlivých stran. Vztah nicméně působí opačně – pouze určití voliči podpořili jednotlivé politické strany. Kteří voliči podpořili jaké strany? Došlo v tomto směru k nějaké proměně v porovnání s volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2002? Jak se proměnily elektoráty jednotlivých stran a nakolik si jsou podobné? K zodpovězení těchto otázek použiji korelační analýzu logitů volební podpory jednotlivých stran mezi oprávněnými voliči a logitů podílu jednotlivých společenských tříd ve společnosti (o zdroji dat viz Přílohu 1). Zároveň provedu ekologickou analýzu vztahu mezi třídní strukturou okresů a volební podporou jednotlivým stranám, která je obdobou ekologické analýzy volebních přesunů.

Korelační analýza odhalila výrazné změny ve složení elektorátu ČSSD, SNK-ED, bývalých stran Koalice (viz tabulky 3. 12 a 3. 13). V případě ODS byla podpora strany z hlediska třídní struktury v roce 2004 téměř stejná jako v roce 2002 a v případě KSČM došlo k oslabení vztahu mezi třídní strukturou a podporou strany; i tak je ale podpora KSČM stále výrazně determinovaná s tím, že strana má nízkou podporu mezi vyššími třídami (řídící pracovníci, vědečtí a duševní pracovníci, techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci) a vysokou podporu mezi nižšími třídami (nezaměstnaní, důchodci, kvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci ve městech i v zemědělství). V případě ČSSD byl její elektorát v roce 2002 tříděně vymezen, s tím, že ji volili převážně voliči nižších tříd stejně jako v případě KSČM, nicméně v mnohem menší polaritě; korelační koeficienty dosahují totiž maximálně hodnoty $\pm 0,4$. V roce 2002 se nicméně znaménka obrátila a volební podpora ČSSD byla silněji zkorelovaná s podílem osob z vyšších tříd, spíše než z nižších. V tomto směru se elektorát ČSSD odchýlil od podoby s KSČM směrem spíše k ODS a jiným pravicovým stranám. Proměna elektorátu

může být způsobena celkovým poklesem volební podpory ČSSD a tím, kdo z velké části způsobil tento propad strany ve volbách do Evropského parlamentu, mohou být voliči nižších tříd, kteří se voleb nezúčastnili nebo přešli ke KSČM.

Strany bývalé Koalice se rozešly směrem ke svým voličským segmentům, které je podporovaly v roce 1998; v případě US-DEU již v mnohem menším počtu. Volební podpora KDU-ČSL byla v roce 2004 negativně zkorelovaná s podílem osob z vyšších tříd, jako jsou vedoucí a řídicí pracovníci, úředníci, techničtí, pedagogičtí a zdravotničtí pracovníci a hlavně pracovníci ve službách a obchodě. Naopak pozitivně zkorelovaná je volební podpora KDU-ČSL s podílem důchodců, pracovníků v zemědělství a lesnictví a řemeslníků. US-DEU v roce 2004 podporovali spíše voliči z vyšších tříd a elektorát US-DEU se výrazně blíží voličům ODS. Obě úspěšná uskupení nezávislých (SNK-ED a Nezávislí) mají strukturálně odlišný elektorát. Zatímco voliči SNK-ED se rekrutují z vyšších tříd (přibližně ve stejné míře jako v případě ODS), tak volební podpora Nezávislých není statisticky významná s žádnou třídní skupinou (!). Procentní vyjádření podpory jednotlivých třídních skupin politickým stranám ve volbách do Evropského parlamentu ukazují tabulky 3. 14 – 3. 16.

Tabulka 3. 12 Korelace volební podpory politických stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 a třídní struktury (Pearsonova korelace logitů volební podpory mezi oprávněnými voliči a podílu jednotlivých tříd v populaci)

	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	US-DEU	SNK-ED	SZ	NEZ	nevoliči
vedoucí a řídicí pracovníci	0,12	-0,49**	0,71**	-0,19	0,58**	0,67**	0,69**	0,00	-0,52**
vědečtí a odborní duševní pracovníci	0,41**	-0,56**	0,65**	0,01	0,68**	0,84**	0,84**	-0,09	-0,66**
techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci	0,33**	-0,50**	0,75**	-0,13	0,69**	0,85**	0,80**	0,01	-0,65**
nižší administrativní pracovníci (úředníci)	0,22*	-0,37**	0,74**	-0,30**	0,69**	0,80**	0,69**	0,08	-0,57**
provozní pracovníci ve službách a obchodě	-0,31**	-0,08	0,11	-0,62**	0,15	0,13	-0,04	0,20	0,20
kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví	-0,17	0,43	-0,25*	0,33**	-0,48**	-0,55**	-0,49**	0,08	0,17
řemeslníci a kvalifikovaní výrobci	-0,28**	0,40**	-0,51**	0,25*	-0,59**	-0,71**	-0,62**	0,04	0,44**
obsluha strojů a zařízení	-0,38**	0,47**	-0,51**	-0,01	-0,61**	-0,72**	-0,72**	0,08	0,58**
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	-0,36**	0,42**	-0,44**	-0,25*	-0,55**	-0,62**	-0,56**	0,11	0,55**
příslušníci armády	0,05	0,33	-0,09	0,19	-0,30*	-0,22*	-0,18	-0,03	0,05
nezaměstnaní	-0,32**	0,26*	-0,81**	-0,17	-0,59**	-0,63**	-0,64**	-0,03	0,77**
důchodci	0,46**	0,33**	-0,17	0,37**	-0,15	-0,20	-0,19	-0,08	-0,06

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

* statisticky významné na 0,05; ** statisticky významné na 0,01.

Tabulka 3. 13 – Korelace volební podpory politických stran ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a třídní struktury (Pearsonova korelace logitů volební podpory mezi oprávněnými voliči a podílu jednotlivých tříd v populaci)

	ČSSD	KSČM	ODS	KOALICE	SN	SZ	nevoliči
vedoucí a řídicí pracovníci	-0,39**	-0,68**	0,73**	0,24*	-0,19	0,39**	-0,12
vědečtí a odborní duševní pracovníci	-0,18	-0,79**	0,68**	0,42**	-0,24*	0,42**	-0,23*
techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci	-0,26*	-0,78**	0,79**	0,33**	-0,18	0,43**	-0,21*
nižší administrativní pracovníci (úředníci)	-0,23*	-0,66**	0,79**	0,19	-0,35**	0,37**	-0,15
provozní pracovníci ve službách a obchodě	-0,39**	-0,08	0,22*	-0,46**	-0,46**	0,14	0,45**
kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví	0,23*	0,56**	-0,33**	0,04	0,54**	-0,30**	-0,27**
řemeslníci a kvalifikovaní výrobci	0,24*	0,62**	-0,56**	-0,12	0,44**	-0,30**	-0,02
obsluha strojů a zařízení	0,18	0,68**	-0,54	-0,38**	0,35**	0,33**	0,16
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	-0,05	0,59**	-0,45**	-0,51**	0,05	-0,08	0,36**
nezaměstnaní	0,08	0,51**	-0,76**	-0,57**	-0,19	-0,27**	0,66**
důchodci	0,41**	0,28**	-0,27*	0,19	0,09	-0,27**	-0,29**

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

* statisticky významné na 0,05; ** statisticky významné na 0,01.

Tabulka 3. 14 Vztah volební podpory politických stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 a třídní struktury (řádkové četnosti)

	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	US-DEU	SNK-ED	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči	celkem
vedoucí a řídicí pracovníci	2,7	2,0	21,0	1,4	0,7	4,3	1,6	2,4	2,7	61,3	100,0
vědečtí a odborní duševní pracovníci	6,7	0,9	31,9	1,3	1,6	18,5	4,6	1,7	2,0	30,8	100,0
techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci	4,2	2,0	21,1	1,5	0,9	7,8	1,8	2,7	2,0	56,0	100,0
nižší administrativní pracovníci (úředníci)	3,4	2,1	35,0	0,6	1,3	12,2	2,0	2,9	1,9	38,6	100,0
provozní pracovníci ve službách a obchodě	1,3	5,8	2,8	1,0	0,4	0,8	0,4	3,5	1,3	82,9	100,0
kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví	0,5	36,8	1,8	3,2	0,1	0,3	0,2	1,1	2,5	53,5	100,0
řemeslníci a kvalifikovaní výrobci	1,0	6,2	1,4	4,0	0,1	0,3	0,2	2,1	2,6	81,9	100,0
obsluha strojů a zařízení	0,5	10,5	1,2	2,1	0,1	0,3	0,2	1,9	1,4	81,7	100,0
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	0,7	12,2	1,4	1,3	0,1	0,3	0,2	2,1	1,3	80,2	100,0
nezaměstnaní	0,3	8,3	0,2	1,2	0,1	0,2	0,1	1,2	0,2	88,2	100,0
důchodci	3,2	6,1	3,4	4,1	0,3	0,9	0,5	2,3	2,5	76,7	100,0
ostatní	1,6	3,6	5,5	3,6	0,4	1,4	0,8	2,5	2,5	78,1	100,0
celkem	2,5	5,7	8,5	2,7	0,5	3,1	0,9	2,3	2,0	71,8	100,0

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty pomocí programu ECOL.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Tabulka 3. 15 Vztah volební podpory politických stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 a třídní struktury (sloupcové četnosti)

	ČSSD	KSČM	ODS	KDU-ČSL	US-DEU	SNK-ED	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči	celkem
vedoucí a řídicí pracovníci	4,0	1,3	9,2	1,9	5,7	5,2	6,5	3,8	4,9	3,2	3,7
vědečtí a odborní duševní pracovníci	14,8	0,8	20,6	2,6	18,2	32,6	27,9	4,1	5,2	2,3	5,5
techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci	22,3	4,7	32,7	7,3	25,7	33,0	25,9	15,1	12,6	10,2	13,1
nižší administrativní pracovníci (úředníci)	4,3	1,1	13,0	0,7	8,8	12,3	7,1	3,9	2,9	1,7	3,1
provozní pracovníci ve službách a obchodě	3,7	7,2	2,3	2,6	5,2	1,7	2,9	10,7	4,5	8,2	7,1
kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví	0,2	7,3	0,2	1,3	0,2	0,1	0,2	0,6	1,4	0,8	1,1
řemeslníci a kvalifikovaní výrobci	4,8	12,9	2,0	17,5	3,6	1,2	2,8	10,8	15,0	13,5	11,8
obsluha strojů a zařízení	1,4	11,9	0,9	5,1	1,7	0,6	1,1	5,3	4,3	7,3	6,4
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	1,1	8,5	0,7	2,0	1,1	0,4	1,0	3,5	2,5	4,4	4,0
nezaměstnaní	0,8	8,5	0,2	2,7	0,9	0,3	0,5	3,0	0,5	7,2	5,9
důchodci	35,2	28,8	11,0	41,5	18,7	7,6	14,2	26,8	32,7	28,9	27,1
ostatní	7,3	6,9	7,2	14,8	10,0	5,0	9,7	12,2	13,5	12,1	11,1
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty pomocí programu ECOL.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

Tabulka 3. 16 Vztah volební podpory politických stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 a třídní struktury (absolutní četnosti)

	ČSSD	KSČM	ODS	KDU- ČSL	US- DEU	SNK- ED	SZ	NEZ	ostatní	nevoliči	celkem
vedoucí a řídicí pracovníci	8 189	6 033	64 509	4 342	2 264	13 292	4 821	7 320	8 237	188 450	307 455
vědečtí a odborní duševní pracovníci	30 433	3 909	144 442	5 773	7 238	83 884	20 653	7 901	8 879	139 517	452 629
techničtí, zdravotničtí a pedagogičtí pracovníci	45 808	22 265	229 559	16 425	10 215	84 964	19 182	28 808	21 375	608 127	1 086 728
nižší administrativní pracovníci (úředníci)	8 832	5 357	90 984	1 463	3 486	31 791	5 229	7 535	4 872	100 094	259 644
provozní pracovníci ve službách a obchodě	7 624	34 172	16 153	5 797	2 083	4 418	2 166	20 553	7 581	485 883	586 430
kvalifikovaní dělníci v zemědělství a lesnictví	437	34 653	1 733	3 005	94	314	153	1 059	2 327	50 287	94 059
řemeslníci a kvalifikovaní výrobci	9 767	61 202	14 110	39 136	1 446	3 204	2 099	20 727	25 303	803 004	979 997
obsluha strojů a zařízení	2 891	56 147	6 452	11 368	685	1 581	848	10 207	7 313	435 876	533 367
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	2 299	40 234	4 662	4 429	447	1 103	730	6 784	4 268	263 876	328 832
příslušníci armády	1 046	6 481	2 548	1 463	123	479	268	838	1 020	33 465	47 732
nezaměstnaní	1 699	40 462	1 089	6 017	365	845	395	5 655	779	429 632	486 939
důchodci	72 302	136 221	77 425	92 908	7 411	19 475	10 550	51 339	55 365	1 721 377	2 244 374
ostatní	13 881	26 427	48 324	31 587	3 856	12 311	6 949	22 583	21 813	686 707	874 440
celkem	205 208	473 563	701 988	223 715	39 714	257 661	74 042	191 309	169 133	5 946 295	8 282 627

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty pomocí programu ECOL.

Poznámka: N=91; váženo podle počtu voličů v každém okrese v roce 2004.

4. Závěr

Volby do Evropského parlamentu v roce 2004 přinesly pokračování trendu poklesu volební účasti, a to jak ve starých členských zemích, tak v nových. Pro nově vstupující státy měly tyto volby výrazný symbolický aspekt, neboť jejich občané se mohli měsíc a půl po vstupu do EU výrazným způsobem podílet na ustavování důležité evropské politické instituce. Voleb se zúčastnilo v těchto nových státech pouze necelých 27 % občanů. Při prvním pohledu by se mohlo zdát, že tak výrazná volební neúčast (zvláště ve srovnání s volební účastí v národních parlamentních volbách) byla způsobena nevěrohodností evropského integračního projektu či nesouhlasem s ním. Detailnější analýzy ale ukazují, že volební neúčast byla způsobena nedůvěrou v politiku jako takovou, nespokojeností s politiky a stranami a nízkou důvěrou v to, že účast ve volbách něco změní. Postoje k evropské integraci mají v tomto smyslu nepatrný význam. Postoje týkající se nedůvěry v politiku a možnost něco změnit jsou ale v evropských společnostech přítomny již dlouhodobě a neobjeví se pouze tehdy, když se konají volby do Evropského parlamentu. Proto odpovědi na to, co způsobuje pokles volební účasti mezi národními parlamentními volbami a volbami do Evropského parlamentu, nelze hledat pouze v těchto politických postojích, ale i v nějakých dalších politických motivacích občanů a jejich zvažování užitečnosti účasti ve volbách. Hledání nástrojů jejich zjišťování tak zůstává velkou výzvou evropské politické sociologie.

Nízká volební účast, ať už byla způsobená jakýmkoli důvody, zapříčinila celkový pokles volební podpory jednotlivých stran. Tento pokles nebyl uniformní, tj. volební podpora většiny stran poklesla v strukturně odlišných částech republiky jiným způsobem. Tyto ztráty voličské podpory mohly být způsobeny nejen celkově nižší volební účastí, ale i přesuny podpory z jedné strany k druhé (oba tyto procesy potom byly ovlivněny sociální strukturou společnosti). Vliv volební neúčasti výrazně pozměnil míru podpory jednotlivých stran a vedl v největší míře ke ztrátám ČSSD (téměř 75 % voličů ČSSD z roku 2002 se voleb v roce 2004 nezúčastnilo). Ostatní strany již na volební neúčasti v takové míře jako ČSSD netrčely, neboť vliv neúčasti na jejich podporu byl obdobný. Pokles ČSSD nebyl způsoben pouze nízkou volební účastí, ale zároveň tím, že její voliči se identifikují velmi slabě s touto stranou a ani tak malá část voličů ČSSD z roku 2002, která se voleb v roce 2004 zúčastnila, nebyla loajální k ČSSD a hlasovala pro KSČM. Analýza třídní struktury ukázala, že to byli převážně voliči z nižších tříd, kteří se od ČSSD odklonili ke KSČM.

Překvapivé výsledky voleb do Evropského parlamentu v České republice (zvláště nízká volební účast a neúspěch vládních stran) vedly k základním otázkám po tom, v jaké míře se volební chování českých občanů pozměnilo. Tímto příspěvkem jsem se snažil do diskuze o trendech ve voličském chování přinést některé nové prvky, které vycházejí z ekologického usuzování z agregovaných dat na individuální chování. Některá omezení tohoto přístupu v textu zazněla. Opomenuto zůstalo jedno omezení – ekologická analýza může kalkulovat s interakcí velmi omezeného souboru dat, neboť jen některé informace jsou o obyvatelstvu veřejně dostupné v agregované podobě na úrovni například okresů či jiných jednotek. Podrobnější analýza interakčního efektu sociodemografických a třídních proměnných s proměnnými měřícími politické postoje a vliv tohoto efektu na volební podporu či samotnou účast by přinesla určitě i další poznatky k volebnímu chování.

Literatura

- Delwit, Pascal 2002. "Electoral Participation and the European Poll: A Limited Legitimacy." In Pascal Perrineau, Gérard Grunberg, Colette Ysmal (eds.): *Europe at the Polls: the European Elections of 1999*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave.
- European Commission. 2004. *Post European Elections 2004 Survey*. Flash Eurobarometer 162. Brussels: European Commission.
- Highton, Benjamin, Raymond E. Wolfinger 2001. "Notes and Comments: The Political Implications of Higher Turnout". *British Journal of Political Science* 31 (1): 179–233.
- Kostadinova, Tatiana 2003. "Voter Turnout Dynamics in Post-Communist Europe". *European Journal of Political Research* 42 (6): 741–759.
- Lawson, Kay, Peter Merkel 1988. *When Parties Fail: Emerging Alternative Organizations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Marsh, Michael 1998. "Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections". *British Journal of Political Science* 28 (4): 591–607.
- Perrineau, Pascal, Gérard Grunberg, Colette Ysmal (eds.) 2002. *Europe at the Polls: the European Elections of 1999*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave.
- Reif, Karlhien, Hermann Schmitt 1980. "Nine Second-Order Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results". *European Journal of Political Research* 8: 3–44.
- Reiter, H. L. 1989. "Party Decline in the West. A Sceptic's View". *Journal of Theoretical Politics* 1 (3): 325–348.
- Rose, Richard 2004. *Europe Expands, Turnout Falls. The Significance of the 2004 European Parliament Election*. Stockholm: IDEA (dostupné na http://www.idea.int/elections/voter_turnout_europe/EU_Elections_june04.pdf)
- Schmitt, Hermann, Sören Holmberg 1995. "Political Parties in Decline?" Pp. 95–133 in Hans-Dieter Klingemann, Dieter Fuchs (eds.): *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Swaddle, Keith, Anthony Heath 1989. "Official and Reported Turnout in the British General Elections of 1987". *British Journal of Political Science* 19 (4): 537–551.
- Topf, Richard 1995. "Electoral Participation". Pp. 27–51 in Hans-Dieter Klingemann, Dieter Fuchs (eds.): *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Thomsen, Soren Risberg 1987. *Danish Elections 1920–1979. A Logit Approach to Ecological Analysis and Inference*. Aarhus: Aarhus University, Politica.
- Thomsen, Soren Risberg, Sten Berglund, Ingemar Wörlund 1987. "Assessing the Validity of the Logit Method for Ecological Inference". *European Journal of Political Research* 19 (4): 441–477.
- van der Eijk, Cees 1999. "Why Some People Vote and Others do not". Pp. 13–55 in Hans Agné et al.: *Citizen Participation in European Politics*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Wattenberg, Martin P. 2002 (2000). "The Decline of Party Mobilization". Pp. 64–76 in Russel J. Dalton, Martin P. Wattenberg (eds.): *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Příloha 1: Informace o datových souborech použitých při analýzách

- **Dotazníkové šetření European Election Study 2004**

Sběr dat v české části European Election Study 2004 provedlo Centrum pro výzkum veřejného mínění ve dnech 18. 6. – 28. 6. 2004 na vzorku 889 respondentů starších 18 let. Vzorek respondentů byl vytvořen kvótním výběrem. Zodpovědnou osobou za organizování šetření byl Lukáš Linek. Šetření je součástí výzkumu, který proběhl v období po volbách do Evropského parlamentu ve všech členských zemích. Výzkum byl řízen skupinou evropských a amerických výzkumníků (Stefano Bartolini, European University Institute, Florence; Wouter van der Brug, University of Amsterdam; Cees van der Eijk, University of Amsterdam; Mark Franklin, Trinity College, Hartford CT; Dieter Fuchs, Stuttgart University; Pippa Norris, Harvard University; Michael Marsh, Trinity College Dublin; Hermann Schmidt, University of Mannheim; Jacques Thomassen, University of Twente a Gabor Toka, Central European University, Budapest).

Dotazník, který byl použit při dotazování v roce 2004, vycházel z velké části z dotazníků použitých v minulých European Election Studies v letech 1979, 1984, 1989, 1994 a 1999. Česká verze dotazníku je dostupná na <http://www.ees-homepage.net/index04.html>. Na stejné adrese lze nalézt i anglickou a německou verzi dotazníku. Dotazník se zaměřuje na několik aspektů volebního rozhodování: vystavení volební kampani, vliv mobilizačních aktérů na volební účast, vliv osobní motivace a zdrojů na volební účast, dvoustupňový model volebního rozhodování.

- **Data o volebním chování v České republice**

Data o volebním chování v České republice byla získána z internetových stránek věnovaných výsledkům voleb v České republice (www.volby.cz) a ze speciálních CD-romů věnovaných volbám. Data použitá v analýzách se týkají voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002, referenda o vstupu do Evropské unie v roce 2003 a voleb do Evropského parlamentu v roce 2004. Data o volební účasti a stranické podpoře byla sestavena podle hodnot v jednotlivých okresech (Praha je pro volební účely rozdělena do 15 správních obvodů). Celkem bylo analyzováno 91 jednotek. V analýzách byly použity většinou procentní údaje o volební účasti a podpoře politických stran jako podíl na celkovém elektorátu daného okresu. Pro většinu analýz byla data převážena podle počtu obyvatel daného okresu.

- **Data o sociodemografických charakteristikách v jednotlivých okresech v České republice**

Data o sociodemografických charakteristikách obyvatelstva v jednotlivých okresech České republiky byla získána z více datových zdrojů. Údaje o nezaměstnanosti v letech 2002–2004 byly pro jednotlivé okresy získány ze statistik Ministerstva práce a sociálních věcí ČR (<http://www.mpsv.cz/scripts/clanek.asp?lg=1&id=941>) k 31. 5. 2004, 30. 6. 2003, 30. 6. 2002. Praha je ve statistikách MPSV vedena jako jeden okres. Proto byly procentní údaje o nezaměstnanosti v Praze použity pro celou Prahu v nestejně výši.

Informace o průměrném příjmu byly získány z informací Českého statistického úřadu (<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/3105-02>), j. č. 2092-2002-2201, kód 3105-02. Jedná se o průměrnou mzdu zaměstnanců v roce 2001. Informace o podílu obyvatel, kteří žijí v obcích různé velikosti, byly získány z informací ČSU (<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/p/1303-03>), kód 1303-03. Jedná se o informace k datu 31. 12. 2002. Data o náboženském, vzdělanostním a třídním složení okresů byla získána z výsledných informací ze Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001 pomocí vyhledávání v datových publikacích pro jednotlivé okresy.

Příloha 2: Výsledky voleb do Evropského parlamentu (2004) ve srovnání s výsledky voleb do Poslanecké sněmovny (2002) a výsledky referenda o vstupu ČR do EU (2003)

Volby do Evropského parlamentu 2004

strana	hlasů	procent	křesel
ODS - Občanská demokratická strana	700 942	30,04	9
KSČM - Komunistická strana Čech a Moravy	472 862	20,26	6
SNK-ED - Sdružení nezávislých kandidátů a Evropští demokraté	257 278	11,0	23
KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová	223 383	9,57	2
ČSSD - Česká strana sociálně demokratická	204 903	8,78	2
NEZÁVISLÍ	191 025	8,18	2
SZ - Strana zelených	73 932	3,16	0
ULD - Unie liberálních demokratů	39 655	1,69	0
PB - Pravý blok	27 504	1,17	0
ostatní	141 378	6,13	0

Zdroj: Český statistický úřad.

Volby do Poslanecké sněmovny 2002

strana	hlasů	procent	křesel
ČSSD - Česká strana sociálně demokratická	1 440 279	30,20	70
ODS - Občanská demokratická strana	1 166 975	24,47	58
KSČM - Komunistická strana Čech a Moravy	882 653	18,51	41
Koalice (KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová; US-DEU - Unie svobody-Demokratická unie)	680 671	14,27	31
SN - Sdružení nezávislých	132 699	2,78	0
SZ - Strana zelených	112 929	2,36	0
ostatní	351 800	7,41	0

Zdroj: Český statistický úřad.

Srovnání volebních zisků jednotlivých stran ve volbách v roce 2002 a 2004 na celkovém počtu voličů (%)

strana	2004	2002
ČSSD - Česká strana sociálně demokratická	2,47	17,43
ODS - Občanská demokratická strana	8,46	14,12
KSČM - Komunistická strana Čech a Moravy	5,71	10,68
SNK-ED - Sdružení nezávislých kandidátů a Evropští demokraté	3,11	1,61
KDU-ČSL - Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová*	3,18	8,24
SZ - Strana zelených	0,89	1,37

Zdroj: Český statistický úřad; vlastní výpočty.

* V roce 2002 je udávána hodnota pro Koalici (KDU-ČSL a US-DEU), v roce 2004 byly k ziskům KDU-ČSL připočteny zisky ULD.

Shrnutí

Volby do Evropského parlamentu v roce 2004 byly charakteristické mimo jiné pokračováním v trendu postupného poklesu volební účasti a zároveň přinesly ve většině členských států EU výrazné porážky vládních stran a úspěch stran, které vyjadřují skepsi a nedůvěru voličů k EU. Proto text analyzuje důvody nízké volební účasti, voličskou mobilitu a její důvody a důsledky pro volební zisky stran. K tomu autor využívá tři typy dat. Prvním jsou výsledky voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a do Evropského parlamentu v roce 2004 a výsledky hlasování v referendu o vstupu ČR do EU; tato data zpracovává a publikuje Český statistický úřad. Druhým typem dat jsou charakteristiky českých okresů, které se týkají náboženské, vzdělanostní a třídní struktury, výše průměrných mezd a nezaměstnanosti a podílu obyvatelstva žijícího ve městech. Třetí datový soubor pochází z dotazníkového šetření European Election Study 2004, který v krátké době po volbách provedlo CVVM při Sociologickém ústavu AV ČR. Autor z velké části využívá komparaci výsledků analýz volební účasti a voličské mobility pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a do Evropského parlamentu v roce 2004 tak, aby mohl snadněji odpovědět na důvody změny mezi oběma volbami.

Text ukazuje, že klesající volební účast není pouze problémem voleb do Evropského parlamentu, ale i ostatních voleb v evropských státech, a dává je do souvislosti s klesající důvěrou v politiku a politiky obecně. Na datech z České republiky poukazuje na některé sociodemografické a politicko-postojové souvislosti volební účasti a na důvody, které voliče vedly k nižší účasti na volbách. Autor ukazuje vliv zdrojů, kterými občané disponují, na volební účast, a to jak při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002, tak při volbách do Evropského parlamentu v roce 2004 – s růstem vzdělání, příjmů a zaměstnanosti roste volební účast. Zároveň ukazuje, že pouze omezený vliv na volební účast mají postoje k evropské integraci a k EU – přesto existuje rozdíl ve vlivu těchto postojů na volební účast mezi roky 2002 a 2004. Mnohem větší vliv mají politické postoje, jako je stranická identifikace či pocit politické efektivnosti občana. Přesvědčení, že občan je schopen ovlivnit dění ve společnosti a že vláda občanům naslouchá, výrazně zvyšuje pravděpodobnost, že se občan zúčastní voleb.

Analýza voličské mobility – tedy přesuny voličů mezi jednotlivými stranami – nejprve studuje pokles volební podpory jednotlivých stran, jenž nebyl ve všech okresech uniformní. Pokles volební podpory může být způsoben jak celkovým poklesem volební účasti, tak přesuny voličů mezi stranami. Tyto přesuny probíhaly mezi všemi stranami, v největší míře však od ČSSD k KSČM, a byly ovlivněny třídním postavením občanů. Voliči z nižších tříd (dělníci, nezaměstnaní, řemeslníci, pracovníci v prodeji) přecházeli v mnohem větší míře od ČSSD ke KSČM. Došlo tak k celkové proměně elektorátu ČSSD, který byl v roce 2002 podobný voličům KSČM a složen spíše z nižších tříd a který byl v roce 2004 spíše složen ze středních a vyšších vrstev. Celkově však volební neúspěch ČSSD nezpůsobil přesun voličů od ČSSD ke KSČM, ale výrazná neúčast bývalých voličů ČSSD ve volbách.

Summary

The elections to the European Parliament in 2004 revealed what is becoming a typical feature of European elections - the continuing trend towards decreasing electoral participation. At the same time, in the majority of EU member states the elections resulted in the defeat of government parties and the success of parties that express voters' scepticism and distrust of the EU. This study analyses the reasons behind the low electoral participation and behind voter mobility, and looks at the consequences these changes hold for the electoral gains of individual parties. For this analysis the author uses three types of data. The first data are the results from the elections to the Chamber of Deputies in 2002 and to the European Parliament in 2004, and the results of the national referendum on the Czech Republic's accession to the EU; these data were processed and published by the Czech Statistical Office. The second type of data are the features of the individual districts in the Czech Republic, including religious, educational, and class structures, average wages and unemployment levels, and the proportion of rural-urban populations. The third type of data are drawn from the European Election Study 2004, a survey conducted by the Public Opinion Research Centre at the Institute of Sociology AS CR shortly after the elections. The author also compares the results of analyses of electoral participation and voter mobility in the elections to the Chamber of Deputies in 2002 and the elections to the European Parliament in 2004, in order to better address the reasons for the changes occurring between the two elections.

The study indicates that declining electoral participation is not just a problem of the European Parliament but also affects the other elections in the European states, and it relates this to the decreasing public confidence in politics and politicians in general. Using data for the Czech Republic the author indicates some socio-demographic factors and some political attitudes that can be linked to electoral participation and highlights some of the factors that cause voters to participate less in elections. The author notes the influence that citizens' individual resources have on electoral participation, as indicated both in the elections to the Chamber of Deputies in 2002 and the elections to the European Parliament in 2004 - the higher the levels of income, education, and employment the higher the level of electoral participation. At the same time he shows that attitudes towards European integration and towards the EU only have a limited effect on electoral participation. It is nevertheless possible to observe a difference in the influence these attitudes had on electoral participation between the years 2002 and 2004. Political attitudes such as party allegiance or a citizen's sense of political impact have a much greater influence. A citizen's conviction that they are capable of influencing events in society and that the government listens to them considerably increases the probability that they will participate in the elections.

The analysis of voter mobility - i.e. voters switching between parties - looks at the decline in electoral support for individual parties, which varied between districts. This decline may be caused by both the overall decrease in electoral participation and by voters switching between parties. These shifts in support occurred among all the parties, most notable however was the shift of voters away from the Social Democratic Party (ČSSD) and towards the Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM), a switch considerably influenced by class affiliation. Voters from the lower social strata (labourers, the unemployed, tradespeople, salespeople) were more often the ones to switch from ČSSD to KSČM. There thus occurred an overall transformation of the electorate of ČSSD, which in 2002 was similar to the electorate of KSČM and consisted more of supporters from the lower social strata; in 2004 their electorate consisted more of supporters from the middle and higher strata. Overall, however, the general failure of ČSSD in the elections was not caused by the shift of voters from ČSSD to KSČM but by the considerable non-participation of former ČSSD voters in the elections.

Zusammenfassung

Für die Wahlen zum Europäischen Parlament 2004 war unter anderem der sich fortsetzende Trend eines allmählichen Rückgangs der Wahlbeteiligung typisch, und sie brachten gleichzeitig in den meisten Mitgliedsstaaten der EU erhebliche Niederlagen für die Regierungsparteien und Wahlerfolge für diejenigen Parteien mit sich, die das Misstrauen und die Skepsis der Wähler gegenüber der EU artikulierten. Deshalb analysiert der Text die Gründe für die geringe Wahlbeteiligung, die Wählerwanderungen und ihre Gründe sowie die Folgen für die Wahlergebnisse der Parteien. Dafür verwendet der Autor drei verschiedene Typen von Daten. Der erste umfasst die Wahlergebnisse der Parlamentswahlen 2002 und der Europawahlen 2004 sowie die Abstimmungsergebnisse des Referendums über den EU-Beitritt der Tschechischen Republik. Diese Daten wurden vom Tschechischen Amt für Statistik zusammengestellt und publiziert. Den zweiten Datentyp bilden die Charakteristiken der tschechischen Kreise im Bezug auf die religiösen, sozialen und Bildungsstrukturen, die Höhe der Durchschnittslöhne und die Arbeitslosenquote sowie im Hinblick auf den Bevölkerungsanteil, der in den Städten lebt. Der dritte Datenkomplex stammt aus der Meinungsumfrage European Election Study 2004, die das Zentrum für Meinungsumfragen (CVVM) am Soziologischen Institut der Akademie der Wissenschaften kurz nach den Wahlen durchführte. Der Autor nutzt den Vergleich der Ergebnisse der Analysen von Wahlbeteiligung und Wählerwanderungen für die Parlamentswahlen 2002 und die Europawahlen 2004 zum größten Teil, um leichter auf die Frage nach den Gründen für die Veränderungen zwischen beiden Wahlen antworten zu können.

Der Text zeigt, dass die sinkende Wahlbeteiligung nicht nur ein Problem der Europawahlen ist, sondern auch andere Wahlen in den europäischen Staaten betrifft, und er bringt sie in Verbindung mit dem schwindenden Vertrauen in die Politik und in die Politiker allgemein. Anhand der Daten aus der Tschechischen Republik verweist er hinsichtlich der Wahlbeteiligung auf Zusammenhänge im Bereich der Soziodemographie und der politischen Haltungen sowie auf die Gründe für die geringe Wahlbeteiligung. Der Autor zeigt den Einfluss der Mittel, die den Wählern zur Verfügung stehen, auf die Wahlbeteiligung sowohl bei den Parlamentswahlen 2002 als auch bei den Europawahlen 2004 - mit zunehmender Bildung, wachsendem Einkommen und höheren Beschäftigtenzahlen wächst auch die Wahlbeteiligung. Gleichzeitig zeigt er, dass die Haltung zur europäischen Integration und zur EU nur einen begrenzten Einfluss auf die Wahlbeteiligung ausübt - dennoch gibt es zwischen 2002 und 2004 einen Unterschied bei der Bedeutung dieser Einstellungen für die Wahlbeteiligung. Eine viel größere Rolle spielen politische Einstellungen wie die Identifikation mit einer Partei oder das Gefühl der Bürger, Einfluss auf die Politik nehmen zu können. Die Überzeugung, dass der Bürger in der Lage ist, auf das Geschehen in der Gesellschaft einzuwirken, und dass die Regierung den Bürgern Gehör schenkt, erhöht die Wahrscheinlichkeit, dass der Bürger an den Wahlen teilnimmt, erheblich.

Die Analyse der Wählerbewegungen - also der Wanderungsbewegungen der Wähler zwischen den einzelnen Parteien - untersucht zunächst die sinkende Unterstützung für einzelne Parteien, die nicht in allen Kreisen gleich war. Die Stimmenverluste können sowohl auf den allgemeinen Rückgang der Wahlbeteiligung als auch auf die Wanderungsbewegungen der Wähler zwischen den Parteien zurückzuführen sein. Solche Wanderungen gab es zwischen allen Parteien, am stärksten waren sie jedoch von der sozialdemokratischen ČSSD zur kommunistischen KSČM, wobei die soziale Stellung der Bürger eine Rolle spielte. Die Wähler aus den unteren sozialen Schichten (Arbeiter, Arbeitslose, Handwerker, Verkäufer) gingen in viel größerem Umfang von der ČSSD zur KSČM über. Es kam so zu einer Veränderung der gesamten Wählerschaft der ČSSD, die 2002 den Wählern der KSČM ähnelte und sich eher aus den unteren Schichten zusammensetzte, die aber 2004 eher aus den mittleren und höheren Schichten bestand. Insgesamt wurde jedoch die Wahlniederlage der ČSSD nicht durch die Wählerwanderungen von der ČSSD zur KSČM verursacht, sondern dadurch, dass die ehemaligen ČSSD-Wähler zu großen Teilen nicht an der Wahl teilnahmen.

Sociologické studie/Sociological Studies

- SS 04:11 J. Černý, M. Sedláčková, M. Tuček: Zdroje utváření skupinových mentalit v České republice po roce 1989; 101 s.
- SS 04:10 M. Hájek (ed.): Hierarchy as the Strength and Weakness of Communist Rule. The Legacy of Communist Rule IV: A Volume of Papers from the Seminar Held in Prague on September 11-12, 2003; 167 s.
- SS 04:09 K. Vlachová, B. Řeháková: Česká národní identita po zániku Československa a před vstupem do Evropské unie; 39 s.
- SS 04:08 A. Křížková: Životní strategie podnikatelek a podnikatelů na přelomu tisíciletí; 63 s.
- SS 04:07 J. Chaloupková, P. Šalamounová: Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě; 60 s.
- SS 04:06 D. Hamplová: Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory; 43 s.
- SS 04:05 Z. R. Nešpor (ed.): Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství; 115 s.
- SS 04:04 J. Večerník: Structural Tensions in the Interface between the Labour Market and Social Policy in the Czech Republic; 87 s.
- SS 04:03 T. Kostecký, D. Čermák: Metropolitan Areas in the Czech Republic – Definitions, Basic Characteristics, Patterns of Suburbanisation and Their Impact on Political Behaviour; 57 s.
- SS 04:02 S. Pikálková (ed.): Mezinárodní výzkum násilí na ženách - Česká republika / 2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině; 152 s.
- SS 04:01 L. Linek: Volby do Evropského parlamentu 2004 – analýza volební účasti a stranické podpory v České republice; 73 s.

Sociologické texty/Sociological Papers

(vycházely do roku 2003, jedná se o edici pracovních textů od autorů ze Sociologického ústavu AV ČR a jejich spolupracovníků, na kterou Sociologické studie/Sociological Studies navazují)

- SP 03:12 M Hájek (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí; 112 s., 161 Kč
- SP 03:11 M. Tuček, J. Mišovič: Pohled české veřejnosti na elity působící v politice a ekonomice; 57 s., 86 Kč
- SP 03:10 M Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, J. Maršálek, Z. Vajdová: Rekonstrukce komunistického vládnutí na konci 80. let; 202 s., 234 Kč
- SP 03:9 A. Křížková, H. Hašková: Women's Civic and Political Participation in the CR and the Role of the Gender Equality and Accession Policies; 102 s., 146 Kč
- SP 03:8 M. Kreidl, T. Lebeda: Pre-election polls, election results and validity of measurement before the 2002 elections; 43 s., 57 Kč
- SP 03:7 J. Krejčí: Výzkumy stranických preferencí, jejich uplatnění ve společnosti a jejich kvalita; 68 s., 103 Kč
- SP 03:6 Z. R. Nešpor, P. Holub, M. Skovajsa: Proměny českých socioekonomických hodnot na přelomu 20. a 21. století; 69 s., 123 Kč
- SP 03:5 P. Sunega: Objektivní a subjektivní hodnocení finanční dostupnosti bydlení v ČR v průběhu 90. let; 100 s., 148 Kč
- SP 03:4 D. Hamplová: Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním; 50 s., 67 Kč
- SP 03:3 J. Večerník: Work and Job Values in CEE and EU Countries; 50 s., 134 Kč
- SP 03:2 F. Zich, O. Roubal, B. Spalová: Mezigenerační biografická konfigurace obyvatel české části Euroregionu Nisa; 120 s., 134 Kč
- SP 03:1 P. Matějů, B. Řeháková, N. Simonová: Strukturální determinace růstu nerovností; 49 s., 80 Kč

- SP 02:13 E. Rendlová, T. Lebeda: Výzkumy veřejného mínění – teoretické souvislosti a praktická aplikace; 52 s., 100 Kč
- SP 02:12 M. Havelka, M. Tuček, J. Černý, J. Česal, M. Hudema: Skupinové mentality; 85 s., 154 Kč
- SP 02:11 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: The World of Hierarchies and Real Socialism; 108 s., 190 Kč
- SP 02:10 A. Křížková, L. Václavíková-Helšusová: Sociální kontext života žen pracujících v řídicích pozicích; 48 s., 107 Kč
- SP 02:9 L. Linek, P. Rakušanová: Parties in the Parliament. Why, When and How do Parties Act in Unity?; 73 s., 81 Kč
- SP 02:8 A. Křížková: Životní strategie manažerek: případová studie; 67 s., 129 Kč
- SP 02:7 T. Kostecký, J. Stachová, D. Čermák: Region a politika; 76 s., 116 Kč
- SP 02:6 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, J. Kandert, P. Kohútek, Z. Vajdová: Svět hierarchií a reálný socialismus; 97 s., 169 Kč
- SP 02:5 P. Sunega, D. Čermák, Z. Vajdová: Dráhy bydlení v ČR 1960 – 2001. 97 s., 177 Kč
- SP 02:4 Z. R. Nešpor: Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty. Prolegomena k sociologickému studiu českých emigračních procesů 20. století se zvláštním zřetelem k západní reemigraci 90. let; 85 s., 148 Kč
- SP 02:3 M. Lux: Spokojenost českých občanů s bydlením; 56 s., 93 Kč
- SP 02:2 N. Simonová: The Influence of Family Origin on the Evolution of Educational Inequalities in the Czech Republic after 1989; 36 s., 73 Kč
- SP 02:1 P. Machonin, M. Tuček: Zrod a další vývoj nových elit v České republice (od konce osmdesátých let 20. století do jara 2002; 64 s., 97 Kč
- SP 01:12 M. Hájek, T. Holeček, J. Kabele, P. Kohútek, Z. Vajdová: Kdo se bojí hierarchií? Dědictví komunistické vlády; 99 s., 133 Kč
- SP 01:11 H. Jeřábek a E. Veisová: 11 September. Mezinárodní internetový komunikační výzkum International On-line Communication Research; 60 s., 95 Kč
- SP 01:10 J. Rychtaříková, S. Pikálková, D. Hamplová: Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích; 83 s., 117 Kč
- SP 01:9 T. Kostecký: Vzestup nebo pád politického regionalismu? Změny na politické mapě v letech 1992 až 1998 – srovnání České a Slovenské republiky; 96 s., 133 Kč

- SP 01:8 M. Novák a K. Vlachová: Linie štěpení v České republice. Komparace národní úrovně s příkladem konkrétní lokality; 32 s., 68 Kč
- SP 01:7 D. Kozlíková: Romská otázka – překážka vstupu České republiky do Evropské unie?; 64 s., 100 Kč
- SP 01:6 P. Soukup: ISSP – Životní prostředí; 74 s., 105 Kč
- SP 01:5 J. Večerník: Mzdová a příjmová diferenciacie v České republice v transformačním období; 66 s., 111 Kč
- SP 01:4 F. Zich: The Bearers of Development of the Cross-Border Community on Czech-German Border; 54 s., 88 Kč
- SP 01:3 P. Sunega: Adresný příspěvek na nájemné v prostředí České republiky: komparace vybraných modelů; 96 s., 138 Kč
- SP 01:2 M. Kreidl: The Role of Political, Social and Cultural Capital in Secondary School Selection in Socialist Czechoslovakia, 1948–1989; 48 pp., 89 Kč
- SP 01:1 P. Štěpánková: Income Maintenance Policies, Household Characteristics and Work Incentives in the Czech Republic; 40 pp., 77 Kč
- SP 00:7 L. Simerská, I. Smetáčková: Pracovní a rodinná praxe mladých lékařek; 70 s., 95 Kč
- SP 00:6 P. Machonin, L. Gatnar, M. Tuček: Vývoj sociální struktury v české společnosti 1988–1999; 70 s., 101 Kč
- SP 00:5 K. Vlachová: Stranická identifikace v České republice; 38 s., 62 Kč
- SP 00:4 M. Kreidl: What makes inequalities legitimate? An international comparison; 54 pp., 80 Kč
- SP 00:3 D. Hamplová: Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti (mezinárodní srovnání na základě jednoho empirického výzkumu); 64 s., 90 Kč
- SP 00:2 K. Müller, V. Štědrónský: Transformace a modernizace společnosti na příkladech vybraných institucí. První část případových studií: střední průmyslový podnik, softwarová firma, banka, různá zdravotnická zařízení, vysokoškolský institut; 116 s., 109 Kč
- SP 00:1 M. Lux: The housing policy changes and housing expenditures in the Czech Republic; 64 pp., 82 Kč

**Volby do Evropského parlamentu 2004
– analýza volební účasti a stranické podpory
v České republice**

Lukáš Linek

Edice Sociologické studie/Sociological Studies 04:01

Řídí: Marie Čermáková

Překlady: Robin Cassling, Daniel Meier

Redakce: Anna Gabrielová

Návrh edice a obálka: Zdeněk Trinkewitz

Sazba: Adam studio, Praha

Tisk a vazba: Knihovna Akademie věd ČR, Praha

Vydal: Sociologický ústav AV ČR

Jilská 1, 110 00 Praha 1

Náklad 170 výtisků

1. vydání

Prodej zajišťuje Tiskové a ediční oddělení

Sociologického ústavu AV ČR

tel.: 222 221 761, fax: 222 220 143

e-mail: Eva.Strnadova@soc.cas.cz